

DINAMISME VITAL A
L'ANGLE SUD-OEST DEL
MONTSENY EL SEGLE XIV
(I PART)

*La Garriga, Sant Cristòfol de Monteugues,
Sant Pau de Montmany i Sant Pere
de Vallcàrcara*

JOSEP BAUCELLS

Unes mostres, impactants si més no, de la dinàmica viscuda intensament en un petit territori del Montseny es troben a les pàgines següents, que tenen la frescor original gràcies a la forma en què va produir-se el testimoniatge –dels mateixos protagonistes en bona part, i també dels seus veïns– i a la fidelitat mostrada pels qui es van encarregar de transmetre-ho per escrit.¹ Les notes que en donen fe mantenen el caliu primigeni, perquè es van redactar en transcurs de la recepció dels testimoniatges, i es consignaren amb dicció viva i al màxim de propera al llenguatge col·loquial dels protagonistes i coneixedors directes. El vestit del llatí adoptat pels escriptors no impedeix el ritme natural, encara que, com tot text, en redueixi l'impacte. Per això, conscients els escriptors d'aquesta limitació, no tenien gaire interès a seguir les pautes acadèmiques del llenguatge, fins al punt que, a remolc del desig de ser transcriptors de les vivències, no dubtaren a servir-se del mateix llenguatge dels informadors i transcriure frases en català. En català d'aquell moment, és clar, molt allunyat de l'actual.

L'enquadrament de les dades consignades en les notes documentals dels llibres conservats a l'Arxiu Diocesà de Barcelona ja va ser objecte per part nostra d'una descripció que no cal reportar novament ara. Es pot veure en el nostre treball anterior que descriu la vida a Sant Esteve de Palautordera i rodalia, publicat en aquesta mateixa col·lecció fa tres anys.² Tanmateix convé dir-ne alguna cosa, per tal com hi afegim alguna novetat.

L'ESCENARI GEOGRÀFIC

De les disset parròquies que omplien el territori montsenyenc adscrit de segles al bisbat de Barcelona,³ traspassades després algunes al de Vic⁴ i la resta al recentment creat bisbat de Terrassa,⁵ posem l'atenció sobre les tres últimes, per quant l'ordre de les recensions anava de llevant a ponent. En efecte, el llum del focus es concentra ara en l'angle sud-oest del Montseny. Aquestes tres parròquies són, segons la llista: la Garriga, Sant Cristòfol de Monteugues i Sant Pere de Vallcàrcara. Com sigui, però, que geogràficament, eclesiàsticament i civilment parlant anaven de la mà amb una altra parròquia, també l'hem inclosa en aquest treball. Es tracta de Sant Pau de Montmany, el terme civil de la qual engloba també el parroquial de Sant Pere i el també parroquial

de Sant Cristòfol de Monteugues. També val a dir que el camí normal d'accés a Sant Pau, bastida a la riba dreta del Congost, era i és el que hi puja des d'aquest riu, partint gairebé del davant mateix de Sant Pere. Per raó senyorial aquestes tres parròquies es troben dins un mateix terme civil, denominat modernament Montmany de Puiggraciós. I eclesiàsticament també havien anat de bracet llargs temps, d'ençà que l'any 966 van formar un conjunt⁶ i el 1139 van passar a formar part dels béns del monestir de Santa Maria de l'Estany, per concessió del bisbe de Barcelona, amb retenció dels drets diocesans i de la Seu de Barcelona.⁷ Amb vista als nomenaments dels sacerdots, l'abat va procurar sempre, en exercici del dret de patronat, fer la presentació dels candidats, com indicaven les normes.

Tant l'església de Sant Pau de Montmany com la de Sant Pere de Vallcàrcara —aquesta a través de la seva hereva, l'església de Sant Rafael aixecada ran el camí o carretera en el nucli conegut com a Figueró—⁸ i la de Sant Cristòfol de Monteugues pertanyen des de l'any 1957 al bisbat de Vic. En els temps que ens ocupa en aquest treball, formaven part del bisbat de Barcelona.

Aquest conjunt de factors, units a d'altres que esmentarem després, va propiciar que els bisbes acostumessin a efectuar la visita pastoral a aquelles parròquies en el curs de la seva estada per la contrada, la qual cosa demostra que s'encabien en una unitat d'acció propiciada per les circumstàncies geogràfiques.

Els dos bisbes de Barcelona que actuaren en la primera meitat del segle XIV van seguir aquesta pauta, tant en les gires que van efectuar personalment com en les encarregades a un delegat. Ho van fer encara que fossin parròquies de demografia escassa, tret de la Garriga (llavors els territoris de les altres tres parròquies eren molt poc poblats). D'altra banda, dues d'elles han perdut modernament l'antiga consideració i avui ens pot semblar una quimera que fossin parròquies. Parlo en concret de Sant Pau de Montmany, arrecerada a la vessant que puja a occident del Congost vers els cingles de Bertí en una fondalada bastant tancada (enaltida literàriament com a "sots feréstecs"), i de Sant Cristòfol de Monteugues, enlairada a la vessant llevantina a l'estil d'un mirador enmig de bosquíries i algun camp. La quarta parròquia, denominada Sant Pere de Vallcàrcara, es troba enclotada a l'inici de l'ascensió vers Sant Cristòfol, i ha vist créixer i desenvolupar-se la fillada en el nou emplaçament a la vora de riu i la carretera entre Barcelona i Puigcerdà, entre el mar i el Pirineu. Tanmateix, en el temps que ens ocupa, la seva demografia seria tan petita que no apareix visitada personalment per cap dels dos bisbes citats, si bé la coneixien i en seguien la marxa des de la Garriga o Granollers, com veurem. Ben mirat, doncs, la Garriga actuava de pol de les altres tres. Aquesta és la raó fonamental que ens ha mogut a estudiar-les totes alhora en aquest treball. Afegim que el topònim Vallcàrcara aplicat a

Sant Pere, tant en la documentació antiga com en els estudis actuals, figura també com a Vallcàrquera (Vallcàrcara, a vegades), amb un comú denominador i mateixa funció identificadora.

LES FONTS DOCUMENTALS

La vigilància de la vida i les activitats de les quatre parròquies esmentades, els bisbes la feien des del bisbat situat al centre de Barcelona, pel que feia al nomenament dels rectors i beneficiats o bé a la presa d'algunes providències que necessitaven revestiment jurídic. També se servien de les notícies que els proporcionaven els degans del Vallès, els quals residien a Caldes de Montbui en qualitat de rectors (seu traspassada després a Granollers). Així mateix tenien el deure, urgit per les normes eclesiàstiques –els concilis generals i els tarraconenses–, d'acostar-s'hi de tant en tant per tal d'efectuar-hi una visita d'inspecció ocular i d'orella. Són les inspeccions denominades “visites pastorals”, que formen una importantíssima sèrie documental de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, designat comunament amb la sigla ADB, que utilitzem en les notes adjuntes.

Interior de l'església de La Doma, a la Garriga, reformada en època gòtica

En el decurs de la visita, amb una durada d'unes hores en una mateixa jornada, el prelat (o el seu delegat) procurava rebre informació de com anava el servei religiós, quin era l'estat parroquial i quina conducta tenien els clergues i els laics, a través de les declaracions d'unes persones, denominades tècnicament "testimonis" (o "testimonis sinodals", ja que aquesta figura jurídica constava en els cànons d'un dels sínodes celebrats a cada bisbat), cridades expressament en cada ocasió. Veurem que es repeteixen els noms, tant per ser els que més es prestarien a acudir el dia de la visita, conegut amb una breu antelació d'uns vuit dies, com pel nombre d'habitants disponible. També rebien explicacions dels rectors i dels altres clergues. Al mateix temps, el visitador es feia càrrec de l'estat dels edificis (església, campanar i rectoria) i del recinte del cementiri, i també de la marxa de l'economia i dels béns patrimonials propis de la parròquia. Dels punts aportats, dels considerats que eren objecte d'atenció per tenir-los en compte i assegurar-ne l'esmena, el secretari que acompanyava el visitador en prenia nota escrita. Dels altres punts, no n'escriviren res o, com a molt, posaven "bé" o una expressió semblant.⁹

Per altra banda, com ja s'ha indicat, a la cúria episcopal, que custodiava els papers o llibres que contenien els esborranys o actes de les visites suara comentades, es confeccionaven també altres documents. Entre ells cal esmentar aquells on es consignaven els nomenaments de clergues per al càrrec rectoral o bé per als serveis beneficials, que han format una sèrie dita "col·lacions"; també els documents que deixaven fe escrita dels joves que accedien a la carrera eclesiàstica i ingressaven a l'estament eclesiàstic per mitjà de la tonsura, que els obria les portes a la recepció de quatre ordes menors i tres majors, que culminaven en el sacerdoci: són els registres denominats "ordenacions". Existeix també una altra tipologia de documentació, molt variada, que inclou disposicions diverses, amonestacions, imposició de penes, etcètera; s'anotava als llibres de "registres comuns". Se n'ha conservat un bon rastell, encara que se n'ha perdut algun de la primera meitat del segle XIV.¹⁰ Aquesta pèrdua ens priva de confegir una panoràmica més rica encara de dades. Les que s'han conservat ja tenen un valor insubstituïble: la vida en la multivarietat típica de tots els segles.

La secció més uniforme és, naturalment, la de les visites pastorals, i és l'única que per ella mateixa s'ha de resoldre *in situ*, mentre que les altres se solucionaven a la cúria bisbal. Especifiquem una mica, doncs, les visites pastorals, que ajuden a conèixer millor les localitats. Heus aquí el resultat relatiu a les nostres quatre parròquies, per ordre de més a menys, amb l'afegitó de la capella de Santa Maria del Camí, que té dues vegades una entrada especial en els citats registres. Ho presentem en un quadre amb el nombre de visites i els anys i un altre amb les dates, els noms dels visitadors i la cota arxivística.

Parròquies, nombre de visites i anys

Parròquia	Nombre de visites	Anys
La Garriga	4	1307 1314 1315 1336
Sant Pau de Montmany	3	1307 1314 1336
Sant Cristòfol de Monteugues	2	1307 1336
Sant Pere de Vallcàrcara	0	—
Santa Maria del Camí	2	1307 1336

Data, visitador i cota

Parròquia	Data	Visitador	Cota
La Garriga	Divendres 20/10/1307	Ponç de Gualba, bisbe	VP 1 bis, 85
La Garriga	Diumenge 03/02/1314	Hug de Cardona, delegat	VP 2, 31v
La Garriga	Divendres 05/09/1315	Ponç de Gualba, bisbe	VP 2, 89
La Garriga	Dimecres 17/12/1336	Ferrer d'Abella, bisbe	VP 4, 61v
Montmany	Divendres 20/10/1307	Capellà del bisbe, delegat	VP 1 bis, 86
Montmany	Diumenge 03/02/1314	Hug de Cardona, delegat	VP 2, 31v
Montmany	Dimecres 17/12/1336	Ferrer d'Abella, bisbe	VP 4, 63
Monteugues	Dissabte 21/10/1307	Ponç de Gualba, bisbe	VP 1 bis, 86v
Monteugues	Dimecres 17/12/1336	Ferrer d'Abella, bisbe	VP 4, 62v
Camí	Divendres 20/10/1307	Ponç de Gualba, bisbe	VP 1 bis, 85
Camí	Dimecres 17/12/1336	Ferrer d'Abella, bisbe	VP 4, 63

A la vista d'aquests dos quadres, deixant de banda Santa Maria del Camí perquè és una part de la visita de la Garriga, podem fer unes consideracions d'ordre global, indicadores tant de la correlativitat dels quatre indrets visitats com de la simultaneïtat en el temps: tres centres tenen visita l'any 1307 i 1336, dos el 1314 i un de sol el 1315. Si fos lògic, com sembla, diríem que reflecteixen la importància relativa de les parròquies quant al contingent humà i, per tant, va al davant la Garriga i en darrer lloc Sant Pere, amb les altres dues al mig.

A més, trobem que les visites de 1307 va efectuar-les el bisbe Ponç de Gualba els dies 20 i 21 d'octubre de 1314 (divendres i dissabte): va destinar el

primer dia a visitar personalment la Garriga junt amb la capella de Santa Maria i per mitjà del seu capellà, acompanyat d'algú de la família episcopal (s'entén com a família l'entorn de persones que convivia amb ell i rebien la consideració de familiar, tant si ho eren de sang com pel servei), també Montmany; i el segon dia va destinar-lo a Monteugues, si bé els testimonis d'aquesta parròquia citats expressament van haver d'acudir a Samalús, quan el bisbe visitava personalment aquesta localitat. En les visites de 1314 intervingueren dos personatges diferents: en la primera, a Sant Pau i la Garriga el mateix diumenge 3 de febrer de 1314, en absència del bisbe per un viatge a Mallorca,¹¹ va intervenir Hug de Cardona, vicari general, per manament del prelat; i en la segona, el divendres 5 de novembre, ho va fer novament a la Garriga el bisbe, ja reintegrat a la diòcesi. Novament les tres parròquies van ser objecte d'interès pastoral del nou bisbe fra Ferrer d'Abella,¹² amb una dedicació total el dimecres 17 de desembre de 1336. Ho va fer traslladant-se personalment a la Garriga i a Sant Pau i a continuació, ja situat a Granollers, es va dedicar a Monteugues, restringint en aquesta darrera el temari a la part interrogativa amb la presència d'un únic testimoni citat, que es traslladà al centre comarcal.

Acompanyaven els prelats, en l'exercici d'aquest deure episcopal, altres persones en un seguici reduït, format per un escrivà i per algun altre clergue que no acostuma a esmentar-se, a més d'algun laic, com el conductor del cavall que guiava la tartana, el sistema més ràpid i còmode de llavors. Formarien el seguici una mitja dotzena de persones com a màxim. Les despeses de la gira quant a l'alimentació de les persones i de l'animal, així com l'estada per al descans nocturn a la zona o pel camí, les sufragaven els rectors bestreient-ho dels béns parroquials en un import fix conegut per endavant, que pujava a cent sous. Aquesta aportació econòmica es deia oficialment "procuració". Valia per a totes les parròquies o, millor dit, per a qualsevol dia que el bisbe el destinés a visitar, de manera que dia i procuració eren una expressió correlativa,¹³ perquè l'import final cobrat cada dia era el mateix tant si feia la visita a una parròquia com a dues o tres.

Tanmateix, les feligresies d'economia dèbil, i amb un nombre tan escàs de parroquians que permetia resoldre la visita més ràpidament, pagaven molt menys, sempre i quan no fallés la normativa general de procuració per dia, de manera que la parròquia més important sufragava una bona part de l'import (per exemple, el 60 per cent) i la més petita una part reduïda (per exemple, el 40 cent). En el cas que ens ocupa, la visita de 1314, va adoptar-se aquesta normativa en un joc de dos entre la Garriga i Montmany, i entre Monteugues i Samalús; en la de 1336 se'n van beneficiar la Garriga, Montmany i Monteugues, en un joc de tres. En el text de la visita de 1314 a Sant Pau es recull l'oportuna indicació sobre el caràcter d'aportació menor: en subsidi de les despeses del dia, es llegeix a l'acta.¹⁴

Per últim, indiquem que no hi ha ni el menor dubte sobre la categoria de les quatre esglésies citades: totes eren parròquies, amb tots els deures i privilegis que això els atorgava, especialment la presència d'un rector i la celebració diària o molt sovintejada de la missa a l'altar major, sense oblidar mai els diumenges (52 l'any) i festes (35 l'any), així com disposar d'una pica de batejar amb aigua beneïta que s'havia de renovar sovint i d'un sagrari amb la reserva eucarística, disponible sobretot per poder atendre els casos urgents dels moribunds en la consideració de viàtic, junt amb els sants olis, guardats en tres ampolletes amb els olis beneïts (els de catecúmens i malalts) o consagrats (el del crisma) anualment pel bisbe el dijous de la Setmana Santa. La referència de Sant Pere de Vallcàrcara com a parròquia és inequívoca, tot i que no s'hagi conservat cap acta de visita de la primera meitat del tres-cents en els volums que ens han arribat. Els documents que ho avalen se citen més endavant, en l'apartat dels clergues, i no cal repetir-los aquí.

ELS TESTIMONIS LAICS

Surten en les escenes, gràcies a les brotxes dels pintors, les persones de la població, distribuïdes entre clergues i laics. Per una banda hi ha els clergues, prou nombrosos, que podien assolir un nombre igual al vuit per cent del total de la parròquia, sacerdots en bona part i d'altres només amb la tonsura o encara fent camí vers el presbiterat. Ells s'ocupaven dels actes religiosos, des del servei de rector, que era el màxim responsable de la parròquia, o en els altres serveis eclesiàstics en funció dels beneficis de què gaudien, aconseguits amb l'obligació de dur a terme els actes estipulats en els documents de fundació. Aquests incloïen, normalment, atendre cada dia l'altar on figurava la imatge o pintura del sant i assistir a la parròquia –els que actuaven en una capella forana– o a l'altar major –els que ho feien als altars laterals de la mateixa església– el dia del patró i altres festes o diumenges a l'any. A banda d'ells, podem trobar altres capellans que, per una recompensa econòmica, suplien els rectors o els beneficiats per temps convinguts.

A més, a la Garriga descobrim l'existència, en lloc del rector, de dos sacerdots encarregats dels serveis parroquials per setmanes alternatives, que reben el nom de "domer", és a dir, "setmaner" (derivat d'*hebdomada* en llatí, és a dir, setmana), qualificats de major el primer i de menor l'altre. Així mateix, també a la Garriga, l'únic centre d'un nivell bastant superior a la resta pel nombre d'ànimes, existia el càrrec de monjo, que s'ocupava d'alguns serveis que podem dir-ne de la sagristia. També a la Garriga actuaven joves o homes grans que havien accedit a l'estat eclesiàstic mitjançant la cerimònia de la tonsura sense seguir després la carrera eclesiàs-

Capella romànica de Santa Maria del Camí del segle XII a la Garriga

tica, i continuaven sempre en el mateix escalafó, alguns com a solters i d'altres com a casats.

Per altra banda, tenim els laics, que conformen la part més nombrosa de qualsevol parròquia, tant solters com casats, homes i dones. Alguns dels homes eren els que acostumaven a informar els bisbes o delegats en ocasió de la visita pastoral i, d'acord amb les normes canòniques, tenien la consideració de testimonis, com ja hem dit. També podia informar els visitadors qualsevol altra persona, a més dels que acostumaven a declarar sobre els propis actes si eren acusats, especialment els clergues. Són bastants, doncs, les persones de cada localitat que per una raó o altra apareixen a les actes. Això permet avivar moltíssim el caliu dels esdeveniments, a banda d'aportar també coneixement de l'existència d'alguns masos, cases i famílies amb els seus noms, fins al punt que alguns noms o cognoms a vegades han perdurat al llarg dels segles i són avui dia típics de la localitat.

Finalment indiquem que, amb relació a les quatre parròquies, en les nou actes de visites pastorals conservades, bastant riques en els temes suau esbossats, res o molt poc trobem que ens innovi dels edificis i béns parroquials.

Tenint presents les observacions anteriors, diferenciem entre laics i clergues. La de laic, una denominació que de fa poc s'ha posat de moda, ja era utilitzada en la documentació de la qual extraïem aquestes consideracions. Per exemple, en l'acta del 17 de desembre de 1336 de Sant Pau de Montmany, el

veí Guillem de Trebena ratifica el que han dit els altres tant sobre el servei parroquial, com el rector i els "laics" (*laycis*, diu en llatí).¹⁵

Dels laics, citem en primer lloc els que actuaren de testimoni i que, per tant, exerciren una mena de representació de tots els veïns, ni que fos a títol individual. Eren cridats o citats expressament pel visitador, fos bisbe o delegat. Aquests laics testimonis coneixien la intenció de la visita uns dies abans, ja que el rector n'havia rebut una notificació per mitjà d'un nunci episcopal, el qual, un cop avisat el clergue, demanava a aquest que firmés el paper on constaven els noms de les parròquies del recorregut que es faria, amb una antelació d'entre quinze i vuit dies.

Els testimonis no podien faltar mai en cap visita pastoral, de manera que si no era possible trobar-ne –per deixadesa involuntària o voluntària del rector o per boicot, extraordinàriament–, només quedaven dues solucions: o bé citar-los per als dies següents en una altra població o a la ciutat, o bé posposar la visita. En l'història de tot el bisbat en aquells anys trobem aplicades les dues solucions.

De la Garriga

En l'acta de la primera visita, efectuada el 1307, hi consta una llista de testimonis que inclou set noms, dos d'ells apuntats ja a l'inici de la visita i els altres cinc un xic més endavant, com a senyal que la sessió interrogativa va iniciar-se només amb els dos primers i els altres s'hi incorporaren aviat. Aquest fet demostra també que el document de referència és l'original escrit en aquell mateix moment i no pas una còpia posterior, com es veu més endavant.

Els set noms¹⁶ són: Bernat Vilanova, Geral Perafita, Pere Rosselló, Bernat Sala, Estrany Lledó i Berenguer za Coma.¹⁷ En la segona visita, esdevinguda el 1314, trobem dos noms: Bernat Solà i Esteve Cerdà.¹⁸ En la tercera, corresponent al 1315, figuren quatre noms, tres de bon principi i el quart afegit poc després: Esteve Cerdà, Bernat Sala, Pere Rosselló i Pere Buntanas.¹⁹ I en la quarta visita, de l'any 1336, la llista és de tres: Pere Cascall, Francesc Podicle i Bernat de Sent Gervens.²⁰

Podem concloure, a la vista de les dades precedents, que, en consonància amb la demografia de la parròquia, els bisbes consideraven suficient com a testimonis la presència de dues persones en un principi i de tres més endavant. Els visitadors, però, actuaven amb plena llibertat: n'és indicativa una xifra que ronda els cinc per al conjunt de la diòcesi en la primera meitat del tres-cents. Veiem també que es repeteixen alguns noms (Pere Rosselló, Bernat Sala i Esteve Cerdà), un costum constatat repetidament arreu del bisbat.

De Sant Pau de Montmany

En la primera visita, el 1307, foren citats tres veïns: Pere Llorenç, Pere Llorenç (fill de l'anterior) i Amat Canals.²¹ En la segona, el 1314, tenim també tres noms, diferents dels anteriors: Pere Genebredes, Guillem Sunyar i Guillem Romaní.²² I en la tercera, el 1336, la cita s'allarga a quatre, amb dues repeticions (amb un cognom escrit una mica diferent segons un costum molt habitual): Guillem ses Ginebredes, Guillem Palamanla, Bartomeu Prat i Guillem Çuyar.²³

De Sant Cristòfol de Monteugues

De la primera visita, el 1307, tenim tres testimonis, si bé un pertanyia a una església veïna que no trobem visitada: Ramon za Serra, Pere Dosrius, de Vallcàrcara, i Guillem Ferrers.²⁴ I en la segona, el 1336, en figura només un de sol, fet bastant excepcional, encara que va ser completat posteriorment, durant el mateix acte, per la presència d'altres tres homes –que potser arribaren un cop aquell havia acabat de contestar les preguntes o bé s'hi afegiren per iniciativa pròpia o per indicació prèvia del prelat, o bé arribaren tard a la cita assenyada a Granollers, una població un xic apartada de Monteugues, i l'escrivà va optar per posar-los a continuació sense esmentar la condició de testimonis– convidats a ratificar, esmenar o allargar les respostes del precitat testimoni primer i únic citat com a tal. Aquests tres, que actuaren com a testimonis, eren: Berenguer Calvell, Guillem Trebena i Pere Perer Sobirà.²⁵

En definitiva, el nombre de testimonis va seguir el ritme següent, que s'observa examinant els resultats particulars de les tres parròquies visitades: 2 (un cop), 3 (cinc cops), 4 (dos cops) i 7 (un cop). Curiosament, la Garriga n'os-tenta el mínim i el màxim. El nombre era evidentment molt variable en funció de les circumstàncies de cada visita. En total, 32 persones, totes masculines.

ELS PARROQUIANS

"Parroquià" és la forma comuna en la documentació d'aquella època per referir-se als habitants de la localitat, per quant lloc i parròquia tenien llavors una equivalència total. Teníem la il·lusió, en el moment de començar el redactat d'aquesta contribució històrica, que podríem oferir als lectors un panorama més concret del territori investigat quant al poblament humà en el nombre de residents o habitants. Sabem, però, que no disposem de llistes que ofereixin aquesta informació amb anterioritat a la segona meitat del mateix segle, quan per raons d'economia reial es començà la confecció dels fogatges

que il·lustren el nombre de cases de cada terme parroquial o civil, segons la font documental que ho recull, i permeten deduir el nombre de gent de cada lloc fent un càlcul numèric a partir de la xifra de cinc habitants per cada casa, encara que més modernament es consideri més vàlida la xifra de quatre.

Preteníem donar unes xifres aproximatives, que ajudessin el lector a fer-se càrrec de l'estat demogràfic en la primera meitat del mil tres-cents a casa nostra, concretament al veral que estudiem. Posem el límit vers mitjan segle a causa del gravíssim trasbals demogràfic patit a tot el país a partir del 1348 arran de la pesta negra, que va delmar moltíssim el contingent humà en deixar pel camí milers de persones. La fortuna, que ajuda sovint els investigadors, ha permès descobrir la realitat humana de la Garriga. La visió de les altres parròquies no tindrà tanta contundència ni molt menys brillantor, però sí serà una aproximació a la realitat del moment, pel que fa al nombre d'habitants de cada parròquia.

De la Garriga

L'estat de la parròquia de la Garriga el coneixem gràcies a la intervenció del veïnatge en el nomenament del clergue encarregat de l'altar de Santa Maria a l'església parroquial i del servei de monjo que tenia annex. Aquesta circumstància ja s'apuntava en el nomenament de monjo esdevingut el 1313, amb una acta que posava la l·laminadura a la boca en dir que es va presentar al bisbat l'escrit de sol·licitud de nomenament amb els noms de tots els parroquians, amb la desil·lusió extrema que l'escrivà de l'acta, per anar curt de temps o deixadesa posterior, no el va copiar, tot i que va deixar un espai en blanc per fer-ho. Lamentacions a banda, a l'extrem de la zona de llum del focus delimitador d'aquest treball, la notícia ha saltat a primera pàgina: quan els parroquians, el 20 de febrer de l'any 1344, van demanar al bisbe fra Ferrer d'Abella que tingués la bondat de concedir el servei de monjo de la Garriga al prevere Bernat Sabater, en la resposta deguda al canonge de Barcelona i vicari general del bisbat, Berengier de Vallauria (Vallor o Valldor o Valldaura), aquest va tenir el gran encert de copiar-ne els noms en el text del nomenament. Val la pena que li estiguem ben agraïts.

La llista dels peticionaris, denominats parroquians sense anotar si eren la totalitat o la majoria, com es va fer avinent en anteriors documents sobre la provisió de la mateixa plaça, ofereix 27 noms, equivalents al mateix nombre de llars o famílies, per ser ells els caps de casa. Això suposa un contingent humà d'unes 150 ànimes. Van posar al davant de tot la persona de més categoria social, reconeguda per tothom, seguida dels altres. Així encapçala el llistat Roger de Rosanes, senyor de la casa de Torruella, denominat "venerable" en atenció a la seva categoria social, representat "en absència d'aquesta terra" per la seva muller

Saurina, la qual atorgava la delegació a Guillem Conomina, sotsdiaca. Segeix la llista amb els noms dels altres: Marc Novell, Geral Estaper, Jaume Planell, Bernat Pujol, Simó Garrofa, Arnau Teixidor, Jaume Bresó, Berenguer Puig de "Latraria", Bernat Tascal, Guillem Lledó, Bernat Bramona, Guillem Planes, Guillem Borriana, Jaume Coma, Pere Camps, Guillem Palau, Pere Pujol, Guillem Cogullada, Bonanat Perer, Pere Conomina, Ramon Magre, Arnau Pla, Salvador Desfondrats, Arnau Estany, Pere Perafita i Arnau Rosselló.²⁶

De les altres parròquies

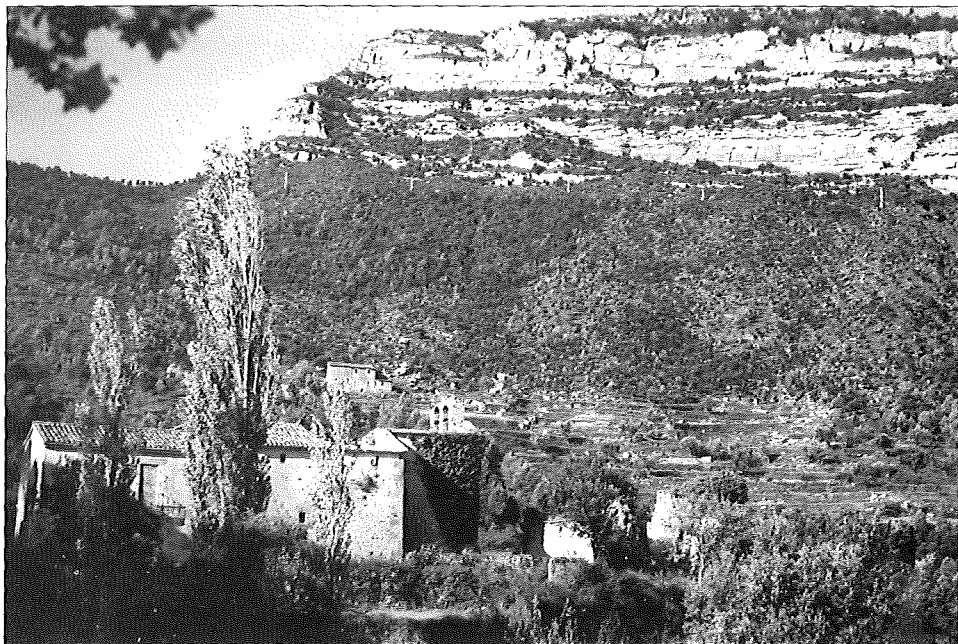
Les altres tres parròquies tindrien un nombre molt inferior d'habitants. En segon lloc situem Sant Pau de Montmany, que presentaria un nombre de deu cases o poc més,²⁷ que suposen entre quaranta i cinquanta persones. En tercer lloc posem Sant Cristòfol de Monteugues, amb menys de deu famílies i un nombre d'habitants per sota dels quaranta. I en darrer lloc, Sant Pere de Vallcàrcara, que no passaria de cinc llars, cosa que indica escassament uns vint individus.

ALTRES LAICS CITATS

És bastant elevat el nombre de persones seculars que entren en escena per una o altra raó, les quals s'indicaran més endavant. Les agrupem també per les esmentades quatre parròquies, que eren l'element més normal d'identitat en aquells anys. A més dels residents en aquest espai geogràfic, també hi figuren altres habitants de llocs limítrofs o més apartats, que igualment ressenyem.

De la Garriga

Figuren a les actes dotze dones citades només amb el nom: Elisenda, Ramona, Garrigona, Elisenda i Sibil·la, el 1307;²⁸ Simona, Elisenda, Marquesa i Somina(?), el 1315;²⁹ Sibil·la, una pastoreta (?), i Simona, el 1336,³⁰ i Guillemona, el 1336.³¹ D'altres tretze, s'ofereix un element identificatiu adjunt al nom, per raó d'estat (Geraldà, muller d'en Marge, el 1307,³² i Elionor, viuda de Galceran de Rosanes, el 1327),³³ de residència o procedència (Mateua de Torre, el 1307;³⁴ Guillemona de Guardiola, resident a Santa Maria del Camí junt amb la donada, el 1307;³⁵ Guillema za Serra, el 1315;³⁶ Beyara, resident al lloc dit Estany, i Francesca, oriünda de Bigues de la Sacrosa, el 1336),³⁷ fami-

Sant Pau de Montmany

liar (n'Artiguelona, filla de Pere Sartiguella, el 1314,³⁸ i Elisenda de n'Angela, el 1336)³⁹ o d'ofici (Elisenda, costurera, el 1336).⁴⁰ També es poden identificar amb un segon nom a l'estil de cognom, sempre feminitzat: és el cas d'Elisenda Luzana, el 1307,⁴¹ i de Geralda Payada i Guillem Aragela, el 1315.⁴² Només de dues dones se cita únicament el llaç familiar: la filla de n'Aleu des Mas, el 1315,⁴³ i la muller de Pere de Campins, el 1336.⁴⁴ En total, 27 dones.

En l'apartat d'homes, relacionem 21 individus, tots amb nom i un indicatiu o altre complementari: Vivens de Pla, Pere Rosselló, Jaume de Garriga, Pere Joan, Simó de Noguera, Jaume Antigor (?), Arnau Brezó i en Mascaró, tots el 1307;⁴⁵ Jaume Bressó, el 1313;⁴⁶ Pere Sartiguella, el 1314;⁴⁷ Ramon de Sadura, Aleu dez Mas, en Boget, Guillem de zes Fàbregues i Viver Pla, el 1315;⁴⁸ Arnau Pòpulo i Pere Pujol, el 1320;⁴⁹ Galceran de Rosanes, difunt ja el 1327,⁵⁰ i Pere de Campins, Bonanat de Sent Gervers i Guillem de Rourell, el 1336.⁵¹

De Sant Cristòfol de Monteugues

La llista de noms és molt curta, curiosament amb igual nombre per cada sexe: dos homes casats (Pere Xicola i Bernat de Plans, el 1336)⁵² i dues dones, una casada (Guillemona, del mas Església, el 1307)⁵³ i una tal vegada soltera (Guillemona de Bosc, el 1336).⁵⁴

De Sant Pau de Montmany

Només s'esmenta un sol representant, home, si bé ostenta el màxim càrrec civil: Bernat d'en Tuya, batlle, casat, el 1315.⁵⁵

De Sant Pere de Valldàrcara

No se cita cap persona laica fora d'un testimoni, com hem vist abans.

D'altres localitats

Posem en aquest apartat les persones citades en les actes de les visites pastorals a les quatre parròquies –tres, en realitat– comptabilitzades en la primera meitat del tres-cents i que vivien en altres poblacions, per anotar-se explícitament així o per deducció lògica.

La relació és breu: set individus, repartits en tres homes i quatre dones. Els homes vivien un a Tagamanent (Ramon Planes, casat, el 1336)⁵⁶ i els altres a Llerona (Ramon [?], casat, el 1307,⁵⁷ i Ramonet de Centelles, fill pupíl d'Eimeric de Centelles, el 1341).⁵⁸ Les dones residien una al Congost (Elisenda de Sau o dez Congost, el 1307,⁵⁹ que s'identifica amb un topònim que transparenta la parròquia de Santa Eugènia del Congost), una altra, a Samalús (Ferrera d'Englada, el 1307),⁶⁰ una altra, a Bigues (Arberta, muller de Guillem de Bigues, el 1307)⁶¹ i la quarta a Corró d'Avall (Esquirola, el 1315).⁶²

ELS CLERGUES

Utilitzem el terme "clergue", que no és tan popular avui, perquè inclou tots els joves i homes que formaven part de l'estament eclesiàstic, tant si havien rebut l'ordenació sacerdotal com si no; i no diem "capellà", que és ara la forma habitual junt amb el tractament de mossèn, que en el moment actual tendeix a perdre's en bastants ambients. A l'edat mitjana, l'estat de persona eclesiàstica identificava els individus que estaven subjectes a les lleis pròpies de l'Església i, per tant, entraven en una consideració a part del comú de la gent en la normativa jurídica i social del país; en el cas de ser acusats de fets delictius, administratius o de sang, intervenia un tribunal eclesiàstic i en quedaven exclosos els civils, cosa que és un exemple dels seus drets. De fet, tot sacerdot era clergue, però un simple clergue no era ni sacerdot ni, potser, havia rebut cap de les ordenacions que acabaven en el sacerdocí (n'hi havia

quatre denominades menors i tres de majors, incloent-hi el presbiterat, com hem recordat suara).

Els clergues, des del moment de rebre la primera ordenació menor, tenien assignada una tasca eclesial a la qual anava adjunta una percepció econòmica que els assegurava un nivell de vida mínim. L'assignació de la tasca i l'ingrés dinerari podien provenir per designació directa i exclusiva del bisbe, o bé per altres persones, amb acceptació o nomenament subsegüent del prelat, necessari sempre però especialment en el cas del rector d'una parròquia, atès que el càrrec comportava l'exercici de la jurisdicció que era inherent al bisbe i els altres tenien només per delegació d'aquest. Aquests serveis acostumaven a denominar-se "beneficis", i els seus obtentors eren designats "beneficiats", tant si les fundacions es confiaven directament als bisbes com si se n'ocupaven altres persones; al beneficiat se li assignava no tant una fundació com la gestió de la mateixa dins els límits establerts en les lleis canòniques, cosa que es resolvia indicant que rebien o aconseguien un títol (beneficial, s'entén). Cada títol o benefici subsegüent anava unit a un altar o a una devoció situada en un altar. Els altars podien trobar-se tant a l'església principal de la població com en altres esglésies menors aixecades a l'interior de les poblacions, i més usualment a l'exterior, escampades pel terme parroquial.

Corresponia al bisbe la designació de qualsevol benefici, especialment aquells que comportaven uns deures pastorals a favor de la gent. A l'hora de triar una persona, podia fer-ho directament o en darrer terme. Ho feia directament en els casos en què el prelat tenia l'exclusiva en el nomenament, i en darrer terme en els casos, molt nombrosos, de pertànyer a una persona, eclesiàstica o civil, la presentació d'un clergue per a l'obtenció d'un benefici del qual tenia responsabilitat una altra persona. Aquesta gaudia, doncs, del privilegi de presentació o dret de patronat, que s'exercia mitjançant el recurs de presentar al prelat un clergue per al benefici que calia cobrir. En aquest estudi veurem l'actuació de patrons, en la persona de l'abat de l'Estany i d'altres.

En paral·lel amb el bisbe, cap suprem del bisbat, que comptava amb l'ajuda d'altres clergues, designats per ell mateix, per a l'exercici del govern diocesà, també al capdavant de cada parròquia es trobava un clergue, el qual podia comptar amb la col·laboració d'altres clergues –designats, però, pel diocesà o per altres persones amb l'aprovació del diocesà. En el territori que ens ocupa, aquesta suposició valia només per a la Garriga i, en teoria almenys, per a Sant Pau de Montmany, mentre que a les altres dues parròquies, a causa del nombre tan escàs de persones residents al territori, n'hi havia prou amb la presència d'un sol clergue amb el càrrec de rector. Més encara, per efecte del contingent humà reduïdíssim de Sant Pere de Vallcàrcara, en el període que ens ocupa aquesta no disposava en exclusiva d'un rector, sinó que se'n feia càrrec el nomenat per a la veïna església de Sant Cristòfol de Monteugues.

Detall de Sant Pau de Montmany

És cert que, a més dels clergues ajudants del rector en la cura pastoral de la parròquia, a la Garriga residien altres clergues que tenien assignats beneficis, tant a l'església parroquial com a les capelles exemptes de Santa Maria del Camí i Sant Joan de Torruella, i que a Sant Pau de Montmany també es trobava la presència d'un beneficiat i d'un simple clergue. En canvi, a les altres dues parròquies no sols no n'hi havia cap més, de clergue, sinó que un titular portava les dues, amb residència a Sant Cristòfol.

El contingent clerical de la Garriga es dividia, entre els ajudants del rector o domer, en els serveis de vicari i de monjo i els altres beneficiats, a més d'altres simples clergues, com veurem tot seguit. No cal dir que els beneficiats rectors-domers havien d'estar en possessió de l'orde sacerdotal, o bé comprometre's a rebre'l ben aviat. I tant en aquest cas com en el d'haver de marxar del lloc per un temps curt o llarg –tant si era per gust, com ara per seguir estudis o per lleure, com per força, com en cas de malaltia– havien de procurar que el seu servei fos acomplert per un substitut, i pagar-lo dels seus ingressos. També existia la possibilitat que un clergue interessat en una plaça comprés al seu detentor els rèdits per un període de temps concret –un any, per exemple– i acceptés l'obligació –ordenada per les lleis i no sempre ben vista pels especuladors– d'ocupar-se de tots els deures inherents a la plaça. En veurem exemples, sota el dictat clarificador de "servidor" o el prosaic d'"arrendador".

Així mateix, a cada parròquia hi havia un nombre reduït de jovenalla que solia estar al costat del rector per aprendre els elements gramaticals i matemàtics, i formava així una petita escola. Per aquesta raó, rebien el títol d'escolars. Aquests escolars acostumaven, vers els catorze anys d'edat, si no ho havien fet abans (a partir del set anys), a rebre la tonsura que els obria les portes de l'estat eclesiàstic, per prosseguir els estudis en escoles situades a poblacions de més importància (Caldes de Montbui, per exemple) i rebre les ordenacions fins al cim, coronat amb el sacerdoci. Tanmateix, alguns dels tonsurats, anomenats també clergues simples, deixaven de banda els futurs estudis i, sense perdre la consideració de clergue, continuaven una vida semblant a la dels seus companys laics, aprenent oficis i formant una llar per mitjà del casament.

El panorama eclesiàstic del territori que entra en la visió d'aquest estudi abasta quatre parròquies, designades sempre amb el nom del sant titular seguit del topònim característic de la contrada: Sant Esteve de la Garriga, Sant Cristòfol de Montegues, Sant Pau de Montmany i Sant Pere de Vallcàrcara.

El sacerdot posat al capdavant de cada parròquia s'ocupava, per delegació directa del bisbe, del bé total de la parròquia, tant de les persones com dels materials o objectes religiosos o de propietat eclesiàstica que es trobaven dins els límits parroquials. Aquest clergue havia de celebrar les misses, els oficis i altres serveis religiosos que la parròquia havia d'oferir al fidels, i actuar en el seu nom i a favor d'ells. Per tant, el designat per regir la parròquia portava el nom de rector, ordinàriament, o bé domer, com s'ha indicat abans en el cas de la Garriga.

Anava annex al càrrec de rector el dret de disposar d'unes fonts econòmiques suficients per tal de mantenir-se ell mateix i conservar adequadament o adquirir tots els béns materials necessaris per a les celebracions religioses i devocionals. Ell administrava personalment una gran part de les assignacions econòmiques, bestretes sempre dels rèdits sobre terrenys o cases que els fidels a través dels anys havien lliurat a la parròquia o al bisbe amb uns objectius ben concrets. Disposava també d'altres ingressos assignats als serveis religiosos, coneguts sovint amb el títol de sagristia, del quals podien ocupar-se altres persones de la feligresia, a l'estil d'una entitat peculiar, que no apareix en l'àmbit que estem estudiant. També comptaven els ingressos percebuts amb motiu d'actes concrets, com l'administració de baptismes i la celebració de casaments o enterraments. És factible que la manca d'una dotació econòmica suficient, deguda al nombre reduïdíssim d'habitants, contribuís a no poder disposar de rector exclusiu a la parròquia de Sant Pere.

Comptaven per a la provisió de les places les conveniències particulars i les dels vetlladors, a més de la voluntat dels bisbes. Podrem adonar-nos que, segons les il·lusions particulars, existia un moviment constant de personal i que les distàncies geogràfiques no ho impedièn. Això a nosaltres, homes del segle XXI, ens pot sorprendre, bo i pensant que antigament la gent viatjava

molt poc i que, en tot cas, ho feia en un redol molt petit. Tanmateix, trobarem canvis entre la Garriga i Vilafranca del Penedès, a l'Alt Penedès, o Santa Maria de Cornet, al Bages.

També es feien viatges per a l'obtenció dels documents necessaris per gaudir dels nomenaments pertinents. Per una banda, calia acostar-se a la cúria episcopal, ubicada al palau episcopal de Barcelona –situat al mateix lloc que en l'actualitat, i que feia pocs anys havia estrenat el noble edifici romànic conservat encara en bastant bon estat gràcies a obres de restauració modernes–, a fi d'obtenir el document amb el nomenament, un tràmit completament indispensable. De primer calia demanar-ho i després recollir-ho. A vegades es resolia tot en un mateix dia, però a vegades no. En algunes ocasions s'havia de tramitar personalment i en d'altres s'admetia l'actuació de representants.

Per altra banda, en el cas de mediar la intervenció d'un patró, es feia necessari obtenir d'aquest el document de presentació adequat, cosa també imprescindible. En el nostre àmbit territorial, el patronatge més important el tenia l'abat de l'Estany, el qual acostumava a visitar partides del patrimoni monasterial o autoritats eclesiàstiques o civils, amb el consegüent efecte per a l'interessat en el canvi d'haver d'esbrinar on era aquells dies i anar-hi personalment. Les actes de nomenament, que recullen sempre la presentació del nou candidat, copien a vegades el text parcial o complet expedit per l'abat. Per aquesta raó descobrim que el futur rector de Montmany, Bernat Coma, va aconseguir el document abacial a Castellterçol, com veurem en l'apartat corresponent.

Una cosa semblant podem dir del patró de la capella de Santa Maria del Camí, que era un canonge de la catedral de Barcelona, Bernat de Rovira, el qual es trobava absent a Montpeller. Allí va atorgar, el dia 10 de gener de 1336, el text de procuració a favor del canonge Geral de Palou en un text redactat i subscrit pel notari d'allí Jaume de Castells, text que al cap de cinc o sis dies ja era sobre la taula de la cúria episcopal de Barcelona, la qual estengué el document pertinent el dia 17 següent.

Però també és interessant saber que, en el cas ja esmentat de Santa Maria de Cornet, que pertanyia al bisbat de Vic, fou necessari obtenir l'anuència del prelat osonenc i convenir el lloc de la trobada. En el cas que ens ocupa, del 1337 per al citat Bernat Coma, rector de Santa Maria de Cornet, el delegat episcopal de Barcelona i el bisbe de Vic, Galzeran, es reuniren a la casa que aquest darrer tenia permanentment a Barcelona i allí estengueren els documents de permuta, com veurem en la secció de Montmany.

Exposem a continuació el panorama concret de cada parròquia quant a la presència i l'activitat dels clergues, des del lllindar d'entrada amb la tonsura i l'ascensió dels set graons fins al replà superior del sacerdocí.

Agrupem els clergues de la Garriga entorn de la parroquial i de les capelles o ermites del terme que tenien un benefici fundat. El panorama de Sant Pau de Montmany també presenta dues possibilitats, ni que fos esporàdicament, mentre que a les altres dues parròquies els clergues s'identifiquen sempre amb el rector per no haver-hi cap altre benefici fundat. Aquestes diferències estaven en consonància amb les possibilitats econòmiques de la parròquia com a tal o bé de les aportacions d'un noble.

De la Garriga

La parròquia de Sant Esteve de la Garriga pot designar-se com d'alt nivell, en comparació amb les altres tres. En conseqüència hi trobem mostres de tot l'estat eclesiàstic i les seves figures administratives i jurídiques. Era una església de patronat del monestir de Santa Maria de l'Estany, amb relació al càrrec principal de rector o domer major, i de presentació dels fidels quant al càrrec de la mongia.

Al davant de la parròquia es trobava el rector, domer o domer major, rector en tant que la nomenclatura més estesa, domer d'acord amb un títol de temps immemorial, i major per diferenciar-lo de l'altre, citat sempre com a domer menor. Tanmateix, el nom de domer pressuposa una alternança per setmanes entre els dos obtentors, diferenciant-se els dos càrrecs com a major i menor. El domer major era el màxim responsable de la parròquia local; per tant en ocasions no calia afegir-hi res més. Aquestes petites matisacions les anotem en cada cas en el paràgraf següent

La nòmina de rectors o domers (majors) inclou tres noms, entre titulars i compradors, amb un espai de vint anys buit de noms entre el primer i els dos altres. Ocupa els dos decennis inicials del segle el rector Arnau d'Àngel, documentat ja el 4 d'abril de 1303⁶³ i, després, el 20 d'octubre de 1307 amb motiu de la visita pastoral,⁶⁴ el 9 d'octubre de 1309, amb el dictat de domer;⁶⁵ el 13 de desembre de 1313 quan el nomenament del monjo,⁶⁶ amb la denominació de domer major; el 3 de febrer de 1314, citat com Arnau Çelangle, també en visita pastoral;⁶⁷ el 5 de setembre de 1315, anotat Conagle, en l'acta de la visita pastoral,⁶⁸ i el 8 de març de 1320, amb motiu de demanar els representats dels parroquians la concessió de la plaça de monjo.⁶⁹ En aquesta ocasió es documenta l'actuació en qualitat de domer de Nicolau Comes,⁷⁰ un clergue present a la Garriga des de feia una colla d'anys. Després, fent un salt d'uns setze anys, es documenta un altre cop el domer Nicolau Comes el 17 de gener de 1336⁷¹ com a comprador dels rèdits rectorals, com veurem en el paràgraf dels beneficiats.

Segueix el rector Guillem Poses, constatat el 17 de desembre del mateix any 1336, en el text de la visita pastoral,⁷² el 22 de desembre de 1341⁷³ i finalment, el

18 d'abril de 1342, quan va permutar aquesta plaça amb la de Sant Pere de Lavern, al Penedès.⁷⁴ A partir d'aquell mateix dia, en un acte que va tenir lloc a la cúria episcopal, obtenia la plaça de rector de la Garriga Umbert Soler, prevere, el qual disposava d'una lletra al seu favor del papa Benet XII, amb aquiescència de l'abat Berenguer de l'Estany per a la permuta amb el rector antic.⁷⁵ Ell continuava en el càrrec el 20 de febrer de 1344, quan va estampar la seva firma en el document de petició a favor de Bernat Sabater en el servei de monjo de la mateixa església.⁷⁶ En l'entremig, o millor dit, suplint l'anterior –i potser també el posterior– s'ocupà del càrrec amb el caràcter de servidor (és a dir, de suplent) Berenguer d'Oliveres, prevere, a qui el bisbe va encomanar que donés possessió al citat Soler.⁷⁷

Seguia en l'ordre d'importància el domer menor. Hem trobat quatre titulars, amb un salt buit de noms, comentat en la secció dels rectors. La llista de la domeria menor s'obre molt aviat, a l'inici del segle, amb Pere Canes, prevere, el qual poc després va decidir deixar aquest càrrec per assumir el de rector de Monteugues, per acord signat el 4 d'abril de 1303.⁷⁸ Al cap d'un mes escàs, el 28 d'abril següent, el segon de la llista, Berenguer Comes, va accedir a la domeria menor quan estava ordenat només de menors, per presentació de l'abat de l'Estany.⁷⁹ Va ocupar el lloc durant quatre anys, fins al 21 d'agost de 1307, quan, escrit el seu nom Berenguer, va cedir la plaça al seu successor.⁸⁰ Aquest va ser Nicolau Comes, clergue simple, a presentació del citat abat.⁸¹ Nicolau va seguir-hi bastants anys, ja rebudes totes les ordenacions, i apareix titulat com a prevere en l'exercici del mateix càrrec el 5 de setembre de 1315.⁸² Amb posteritat a aquesta data, tenim anotat Berenguer Font, domer menor. D'ell només sabem que ja era domer menor o va rebre aquesta plaça amb motiu de la seva ordenació de sotsdiaca l'abril de 1338, com diem més endavant; sabem també que continuava en el mateix servei el 20 de febrer de 1344.⁸³

El càrrec menor de monjo o clergue detentor de la mongia, que tenia encomanada la gestió de tasques menors, algunes equiparables a les de sagristà i d'àmbit segurament variable en cada lloc on n'hi hagués, tenia annex el benefici de l'altar de Santa Maria. O bé era al revés: el benefici comportava la mongia⁸⁴ a l'altar construït a l'interior de l'església parroquial. Cal esmentar, com a novetat important, que era de dret de la totalitat –o majoria, segons un o altre dels documents– dels parroquians i del rector, de manera que eren aquests els que presentaven al prelat la persona que havia d'ocupar el càrrec. Aquest és un fet importantíssim en la història garriguenca, ja que ha permès conèixer els noms i cognoms de la totalitat o la majoria de les famílies establertes a la parròquia, reportats ja en l'apartat dels parroquians.

Tenim anotats cinc noms que cobreixen pràcticament els cinquanta anys inicials del tres-cents. El primer és Ramon Prat, mort en un jorn desconegut

de l'any 1313.⁸⁵ Va succeir-lo, a partir del 13 de desembre del mateix any 1313, Guillem Ribes, prevere, per voluntat de "tots els parroquians" presents davant el bisbe en la persona del veí Jaume Bressó.⁸⁶ Aquest clergue, citat en l'acta de la visita pastoral de 1315,⁸⁷ hi va fer una curta estada, atès que va morir al cap de sis anys de la seva arribada, vers les darreries de 1319.⁸⁸ Va succeir-lo Arbert Prat a partir del 8 de març de 1320, a petició de la major part dels parroquians, representats per Arnau Pòpulo i Pere Pujol.⁸⁹

Més endavant, el 9 d'octubre de 1330, Arnau Regaçol tenia el títol de monjo i com a tal, en nom del bisbe, va donar possessió de la capella de Santa Maria del Camí al nou titular Berenguer Comes.⁹⁰ Ben segur que aquest Arnau és el clergue que més temps seguit va tenir cura del servei de la mongia: va acumular catorze anys fins a la seva mort, ocorreguda a les primeries de 1344.⁹¹ Va succeir-lo el prevere Bernat Sabater, a petició de 27 caps de família i amb l'assentiment dels dos domers Umbert Soler i Berenguer Font, com hem vist ja, després que n'hagués pres possessió de mans de Simó Mollet i Pere Om, beneficiats de l'Ametlla.⁹²

En la categoria de beneficiats actuant a l'església parroquial, el costum marcava que fossin dos, segons la declaració dels testimonis feta el 20 d'octubre de 1307, per bé que ells referiren només el nom d'un: Guillem Canyes, prevere.⁹³ No serà fins a finals de 1336, exactament el 17 de desembre, que se n'anomenen dos: Nicolau Comes, prevere beneficiat el 1336, de qui es diu que comprà per dos anys els fruits i rèdits de la parroquial però es desentenia

Sant Pere de Vallcàrcara

completament d'ocupar-se del seu càrrec, i Arnau Regaçol, prevere.⁹⁴ Tots dos noms han estat presents en els apartats anteriors com a domer i monjo, respectivament.

Les capelles de Santa Maria del Camí i Sant Joan de Torroella disposaven de clergues propis, en nombre d'un cadascuna.

De Santa Maria del Camí, una ermita al veral de Can Terré que en consideració als seus orígens i a la importància assolida segles abans des de l'època d'Emma, l'abadessa de Sant Joan de les Abadesses, i de la seva germana Xixilona⁹⁵ s'anomena sovint església (títol més apropiat per identificar les parroquials), tenim notícia de set clergues o capellans, amb l'habitual salt d'uns vint anys entre els primers i els darrers. En feia la presentació un canonge de la catedral de Barcelona que tenia annexa la capellania de l'altar de Sant Andreu a la mateixa seu, en tant que patró de la capella.

Va al davant Bertran de Torre, arribat a principis del segle XIV i marxat el 1305.⁹⁶ Segueix el prevere Ramon Esteve, per providència de 21 de maig del mateix any, a presentació del canonge Bernat de Santa Eugènia.⁹⁷ El tercer va ser Ramon Clergue, amb data inicial ignorada i final a l'octubre de 1309.⁹⁸ El quart, el prevere Arnau Graner, va entrar en aquesta darrera data després que, amb intervenció del citat canonge que actuava en nom d'Arnau de Comes, canonge i rector de l'altar de Sant Andreu a la Catedral de Barcelona, hagués rebut el nomenament signat el dia 9 d'aquell mes i any.⁹⁹ Més endavant, en plena tercera desena del segle, va entrar-hi Berenguer Pujol, el qual en va marxar per pròpia voluntat oficialment el 9 d'octubre de 1330, per ocupar el benefici de l'altar de Sant Jaume a l'església barcelonina de Santa Maria del Mar.¹⁰⁰ En el lloc deixat buit, per acord mutu de permuta, des d'aquell jorn ocupà la plaça Berenguer Comes, prevere, a presentació del canonge i titular del precitat altar Ramon d'Avinyó, i es va ocupar de l'acompliment Arnau Regaçol, monjo.¹⁰¹ La va tenir fins a la seva mort, esdevinguda a finals de 1335 o principis de 1336.¹⁰²

A continuació tenim el prevere Bartomeu Ribes, a presentació del patró de la capella, el canonge Bernat de Rovira, manifestada per mitjà del també canonge Geral de Palou gràcies al nomenament datat el 17 de gener de 1336, que alhora l'autoritzava a continuar en possessió d'un benefici a la Seu de Barcelona des d'un temps abans,¹⁰³ amb la redacció d'un text especial.¹⁰⁴ Al cap de cinc mesos, després d'una estada curtíssima, a primers de juliol va anar a Vilafranca del Penedès,¹⁰⁵ de resultes d'haver convingut una permuta amb el seu successor.

A continuació de l'anterior, com a conseqüència d'una permuta entre ells dos i de les provisions adoptades a la cúria episcopal datades el 8 de juliol del mateix any 1336, va ser rector de la capella fra Borraç Baró, gràcies a la intervenció en els pactes del canonge Bernat Rovira, patró per raó del canonicat

que té assignat, per mitjà del seu delegat el canonge Miquel de Palou; es van ocupar de l'acompliment el rector de la Garriga (citat sense nom) i Ferrer de Vall, el servidor de l'església parroquial.¹⁰⁶ El mateix Baró hi seguia a finals del mateix any 1336¹⁰⁷ i va marxar-ne l'octubre de 1339 per fer de rector de Matadepera.¹⁰⁸ Tot seguit, amb data de 15 d'octubre de 1339, va accedir al benefici Pere Fuirac, de resultes de permuta amb l'anterior titular.¹⁰⁹

La capella de Sant Joan de Torroella, una ermita propera al casal de Rosanes, comptava amb un clergue des de la fundació d'un benefici ordenat per Bernat de Rosanes el 1324 o un temps abans.¹¹⁰ En coneixem els noms dels dos primers titulars: el primer fou Bernat Soler, des del 29 de desembre de 1324 fins a la seva mort esdevinguda a principis de l'any 1327,¹¹¹ i el segon va ser Tomàs Alzina, a partir de principis de març del mateix any 1327, a presentació d'Elionar, vídua de Galceran de Rosanes, com a tutora dels seus fills menors d'edat;¹¹² hi continuava el desembre de 1336, ja que és esmentat en l'acta de la visita pastoral.¹¹³

En el grup de clergues s'inclouïen també els joves tonsurats. Eren considerats tonsurats i, per tant, membres de l'estament eclesiàstic els jovenets que vers els 14 anys d'edat, si no abans, se subjectaven al ritu de la tonsura en un acte efectuat pel bisbe de Barcelona (o un altre bisbe), ja sigui en el decurs d'alguna de les visites pastorals a les parròquies (la pròpia o les veïnes del tonsurand) o bé en celebracions nombroses a la ciutat de Barcelona, a les quals podien acudir indistintament els escolars adequadament preparats pels respectius rectors, de qui rebien l'ensenyament primari a partir dels set anys d'edat.

Hem descobert els noms de sis joves de la Garriga anotats en els registres d'ordenacions conservats, que comencen el desembre de 1326. La tonsura consistia essencialment en la promesa de servir el Senyor i de renunciar al món amb el signe visible del tall de cabell efectuat per l'oficiant, amb la conseqüència en avant de portar una corona afaitada a la part superior del cap (bé que sovint substituïda per dur els cabells curts), a més de roba i altres elements de vestir de confecció senzilla i mai ostentosa. Els tonsurats formarien un grupet entre els quals es movien els fills del rector i el servien a l'altar, segons testimoniatge del rector en la visita de 20 d'octubre de 1307.¹¹⁴

Encapçala la llista dels sis Guillem Torre, registrat el 21 de desembre de 1331 com a participant en un acte litúrgic oficial el dissabte "Sitientes" (16 de març) per a un grup de 52 escolars pel bisbe de Vic a l'església de Sants (Barcelona).¹¹⁵ Poc després, el 14 de març de 1332, amb un grup de 62 escolars, actuant Gonçal, bisbe de Càller (Sardenya), a l'església del convent dels carmelites de Barcelona, va rebre la tonsura Pere Prats.¹¹⁶ El tercer, Nicolau Rossell, va rebre el tall de cabell per part de Ferrer d'Abella, bisbe de Barcelona, al palau episcopal el 22 de setembre de 1336, diumenge.¹¹⁷ El quart, Guillem Vilanova,

va entrar a l'estat clerical el 24 de maig de 1339, dilluns, de la mà del citat bisbe al mateix palau episcopal.¹¹⁸ El cinquè, Nicolau Plana, ho va fer enmig de 161 jovenets al palau episcopal presidint el prelat, el diumenge 21 de desembre de 1343.¹¹⁹ I en la tonsura del sisè, Nicolau Plans, va actuar el dominic Alfons, bisbe del Marroc, a l'església dels frares predicadors de Barcelona, per a 96 jovenets, el dimecres 31 de març de 1344.¹²⁰

Dels clergues que, rebuda la tonsura, seguien el camí vers el sacerdoci mitjançant la recepció dels ordes menors o sagrats, la recerca anota només dos noms i tres ordenacions. Tres ordenacions –de les quatre que com a màxim es donaven en el cas que els ordes menors es rebessin tots de cop, com era molt corrent– van a favor de Pere Prats, tonsurat el 1332: la primera ordenació va consistir en la recepció dels quatre ordes menors culminant amb l'acolitat, el dissabte de quatre témpores de quaresma, el 24 de febrer de 1336, en un acte multitudinari al convent dels predicadors de Barcelona, celebrat pel bisbe Ferrer d'Abella.¹²¹ Desconeixem quan va rebre el següent pas, consistent en el subdiaconat, però la següent ordenació, la de diaca, el 22 de maig de 1339, dissabte de quatre témpores, va ser també a la capella del palau episcopal per part del mateix bisbe,¹²² sense que en aquesta ocasió s'indiqui el lloc de residència i per tant l'atribució sigui només conjectural i raonable. La seva ordenació sacerdotal, ben documentada, va ser el 18 de desembre de 1339, dissabte de témpores d'advent, a la capella del palau episcopal (la mateixa que en l'actualitat) en un acte multitudinari oficiat pel prelat barceloní.¹²³ L'altre nom amb una ordenació és Berenguer Font, que ja exercia el càrrec de domer menor de la Garriga, com bé apunta el registre, en el moment de rebre l'ordenació sacerdotal al palau episcopal per part del bisbe, l'11 d'abril de 1338, dissabte de Setmana Santa, llavors anomenat Dissabte de Pasqua.¹²⁴

També podem assenyalar l'oferiment d'un jove per ingressar i viure en l'estat eclesiàstic, protagonitzat pels germans Arnau Clergue i Beatriu, a favor de Pere, ordenat ja sotsdiaca o primer grau dels ordes majors, pas amb què ell s'obligava a viure en castedat. Se li assignava la capella de Santa Maria del Camí per a la seva actuació religiosa i els béns amb què s'hauria de sustentar.¹²⁵ D'aquesta mena d'oferiment es conserven a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona bastants documents escrits sobre pergamí, circumscrits tots al segle XIII.

De Sant Cristòfol de Monteugues i Sant Pere de Vallcàrcara

Posem les dues parròquies juntes atesa la realitat vigent llavors, exposada en una nota continguda en el nomenament de rector de Monteugues, datada el 30 d'octubre de 1334, on s'explicita, amb un valor temporal molt ampli, que

Teulada i campanar de Sant Pere de Vallcàrcara

les esglésies (en plural, com veiem) de Monteugues i Vallcàrcara (el text posa, "Vayl Carchera", és a dir, Vallcàrquera) "acostumen a ser governades per un sol clergue".¹²⁶ Naturalment, el 19 de gener de 1339 se cita un sol clergue com a rector de Monteugues i de Sant Pere de Vallcàrquera,¹²⁷ i el 23 de novembre de 1342 el rector de Monteugues i de Vallcàrquera va trobar-se immers en un assumpte complicat i dolorós al castell de Santa Fe del Penedès.¹²⁸ Per aquesta situació, la parròquia de Sant Pere queda molt a la penombra en aquest període,¹²⁹ a causa de la manca de documents que la citin particularment.

Per tant, hem de deduir que, en cas que els documents no ho explicitin, el capellà de Monteugues també ho era de Vallcàrcara. Només hi residia el rector. Heus aquí la llista.

Va al davant Bernat de Torrents a principis del tres-cents, qui va cessar per defunció.¹³⁰ A continuació de l'anterior, el prevere Pere Canes, que fins llavors actuava de domer menor de la Garriga, va ser nomenat a presentació de l'abat de l'Estany, el 4 d'abril de 1303, i complimentat tot seguit per Arnau d'Àngel, rector de la Garriga; va pagar dos sous en concepte de despeses del document a la cúria diocesana.¹³¹ La seva estada va finir el 24 de març de 1306 per voluntat pròpia, quan va passar a ser rector de la veïna Montmany.¹³²

Va ser el seu successor, a partir del dia 28 següent, també a presentació de Jaume, l'abat de l'Estany, Jaume Comes, ordenat diaca, qui va deixar de pagar en aquell moment tres sous que va prometre satisfer en ocasió del pròxim

sínode, i així ho va fer.¹³³ No sabem quant de temps hi residí. Sabem, en canvi, que la tardor de 1307¹³⁴ hi actuava Bernat Costa, prevere, en qualitat d'arrendador del càrrec, present a la visita pastoral del 21 d'octubre de 1307,¹³⁵ sense que sigui possible deduir si Comes hi continuava o no.

A continuació i en dates puntuals, hi ha Jaume Comes, citat en la visita pastoral de 3 de febrer de 1314, quan acostumava a residir a l'incipient nucli de Figueró per raó del càrrec conjunt de rector de Sant Pere de Vallcàrcara,¹³⁶ i també en la visita de 5 de setembre de 1315, resident altre cop a Monteugues.¹³⁷

Amb un bon salt de temps, hi va haver un altre rector, que no és citat pel nom, el qual va morir a la tardor de 1335.¹³⁸ Sabem que, per suplir la vacant, el 2 de novembre de 1335 va ser nomenat rector, a petició de Berenguer, l'abat de l'Estany, Jaume Puiggròs, quan només era simple clergue, amb la condició explícita que procurés rebre ben aviat l'ordenació sacerdotal, havent-ne encomanat l'acompliment al domer de la Garriga o un altre beneficiat.¹³⁹ L'esmentat Jaume va ser present després a la visita pastoral de 17 de desembre de 1336,¹⁴⁰ si bé no tardaria a marxar. En efecte, es troba que ocupava el lloc Romeu Pedrós, el qual va morir l'any 1340.¹⁴¹ En aquest any, per disposició de 19 d'octubre, va ser nomenat Bartomeu Busquet, aplicant una gràcia que li havia concedit la seu apostòlica (el papa), i posant-lo en acompliment Guillem Rovira, rector de Samalús.¹⁴²

De Sant Pau de Montmany

La llista que hem pogut confeir de clergues actuant en aquesta parròquia és bastant incompleta. Amb tot, abasta quatre rectors, un beneficiat i un clergue tonsurat. A més, permet diferenciar entre l'església parroquial de Sant Pau de Montmany i l'església de Sant Miquel de Montmany.

Dels clergues que s'ocuparen de l'església de Sant Pere en coneixem els noms de set, entre titulars i substituïts. El ministeri de rector s'obre a principis del tres-cents amb Pere d'Esclavencs, en data imprecisa, el qual va morir a principis de l'any 1306.¹⁴³ Va succeir-lo, a partir del 24 de març de 1306 i a presentació de l'abat de l'Estany, el prevere Pere Canes, qui havia estat fins llavors rector de Monteugues i abans domer menor de la Garriga.¹⁴⁴ Aquest mateix clergue segurament va continuar uns quants anys, perquè és esmentat a la visita pastoral de 20 d'octubre de 1307 –on el text diu Bernat Canes–¹⁴⁵ i a la de 3 de febrer de 1314.¹⁴⁶

Més endavant, en els anys trenta, va ser rector Berenguer Espluga,¹⁴⁷ el qual va intercanviar aquesta plaça amb la que tenia el seu successor. En conseqüència, Bernat Coma va passar a Montmany, per acord subscrit el 28 de

gener de 1337 amb intervenció de Berenguer, abat de l'Estany, representat pel canonge i oficial barceloní Vicenç Palmerola, i el bisbe de Vic, Galzeran, mentre que Berenguer Espluga va traslladar-se a la parròquia de Santa Maria de Cornet, del bisbat de Vic, i en va encomanar la realització al rector de l'Ametlla o al seu lloctinent.¹⁴⁸ El mateix Bernat seguia a la rectoria de Sant Pau el 9 de juny de 1340, quan el bisbe, en resposta a una demanda d'ell, va donar-li permís per absentar-se de la parròquia durant un any a causa de malaltia, a partir de la diada de Sant Joan.¹⁴⁹ Retornat i més recuperat de salut, sens dubte, va tenir ànim encara per emprendre un nou vol que el va fer retornar al bisbat d'origen, però ara a la plana de Vic, concretament a la parròquia menuda de Santa Cecília de Voltregà, com a resultat d'unes gestions finalitzades entre el 27 de juliol i el 2 d'agost de 1340.¹⁵⁰ La seva marxa va comportar el bescanvi de la plaça, de manera que l'antic osonenc Arnau Pujol va decidir traslladar-se a Montmany.¹⁵¹

En això, entre el final de l'anterior i l'entrada del novell, al qual de fet interessava poc la nova comesa, en la mateixa documentació generada a causa de la permuta s'innova que darrerament tenia cura de Montmany el prevere Ponç Cuní, i que amb l'entrada del nou rector el bisbe concedia llicència a Ramon Vilaró, prevere, mentre plagués al bisbe i al rector, cosa que va allargar-se almenys fins el maig de 1342,¹⁵² com veurem tot seguit. El citat Arnau Pujol, als dos anys escassos, exactament el 4 de maig de 1342, bescanviava la plaça i es traslladava a Sant Cristòfol de Fogars, conegut actualment com Fogars de Montclús, a mitja pujada del Montseny entre Campins i Santa Fe, en qualitat de rector.¹⁵³ Llavors es va fer càrrec de la parròquia de Montmany Simó Castellar, procedent com s'ha dit de Fogars del Montseny, a presentació de Berenguer, abat de l'Estany, després que Ramon Vilaró, servidor de la mateixa església, li'n donés possessió.¹⁵⁴

El panorama es completa amb altres tres dades relatives a aquests clergues. La més antiga, del 23 de febrer de 1248, innova que els esposos Pere Llorenç i Sibila van fer oferiment al bisbe del seu fill Martí Llorenç, perquè continués el camí eclesiàstic amb la recepció de l'orde del sotsdiaconat, i amb aquesta finalitat, com prescrivien les normes, ells feien una aportació de béns patrimonials sobre el mas Albodeca i uns alous situats a Montmany.¹⁵⁵ La dada del mig situa el 10 de desembre de 1305 la presència a Montmany de Ferrer Riera, com a prevere beneficiat.¹⁵⁶ Aquesta és l'única notícia d'un clergue beneficiat a la parroquial. I la tercera nota remarca que un jovenet de Montmany, de nom Guillem Olivera, fill de Pere Olivera, accedia a l'estat eclesiàstic mitjançant la cerimònia de la tonsura, que va celebrar el bisbe d'Osca al terrat de la casa de l'ardiaca de Barcelona, el 21 d'agost de 1328.¹⁵⁷

En el veral de Sant Pau de Montmany, surt en escena la capella de Sant Miquel de Montmany, situada al castell de Montmany, en un únic document

que dóna fe del nomenament de beneficiat, successor d'un anterior difunt del qual no es dóna la identitat, a favor de Bernat Ventallola, prevere, a presentació de Ramonet de Centelles, fill pupil d'Eimeric de Centelles, per mitjà del seu tutor Marc de Vilanova. Va ser investit per Bernat Canyes, prevere, amb el ritu del lliurament de l'anell, el 15 de març de 1341, i li va ser donada possessió de la mà del rector de Montmany.¹⁵⁸

D'esglésies foranes

També consta que tres parròquies properes a la Garriga –en concret Granollers, Samalús i Llerona– són citades en la documentació relativa a les precitades quatre parròquies, amb expressió del seu terme parroquial, per motius diversos expressats en altres paràgrafs.

Granollers està representada per Guillem Rosa, prevere, servidor d'aquesta església el 1307, el qual anava sovint a la Garriga on tenia una amiga,¹⁵⁹ i per tres escolars que reberen la tonsura a la Garriga de mà del bisbe Ferrer d'Abella el 1336: Guillem Pabordre, Simó Rosselló, i Francesc Sa Canal (Canall, al text).¹⁶⁰ De Samalús s'esmenta el rector, Guillem Rovira, el 1336.¹⁶¹ I Llerona aporta dos noms: Jaume de Llor, domer, i Guillem Seguí, vicari, el 1336.¹⁶²

Sense indicar-ne el lloc de residència, apareixen a la documentació Romà Roure, prevere, i Pere Gorgs, beneficiat, el 1336.¹⁶³

I de l'entorn episcopal, trobem Ramon de Vilalta, canonge de la catedral de Barcelona, i Bertran de Mont-rodon, domer major de Caldes de Montbui, que acompanyaren el bisbe Ponç de Gualba en la seva visita a la capella de Santa Maria del Camí el 1307.¹⁶⁴ També trobem Geral Rovira, clergue sens dubte, intitulat discret (pels estudis jurídics seguits a la universitat italiana de Bolonya, sens dubte); Arnau Mamble, perit en dret, jutge nomenat pel bisbe per resoldre la qüestió del rector de Santa Maria del Camí; i Ramon Romeu, en un acte de rebuda d'una penyora, els tres el 1336. A la tardor o hivern de 1339, l'esmentat Bertran de Mont-rodon va visitar la parròquia de Montmany, d'acord amb l'ordre episcopal estesa el 3 de setembre d'aquell any, que l'urgia a visitar les parròquies de Lliçà de Munt, Santa Eulàlia de Ronçana, Bigues, Riells, Sant Martí del Fai i Montmany amb l'encàrrec de punir els rectors i les persones d'església que haguessin comès excessos "criminals",¹⁶⁵ és a dir, desordres greus amb efusió de sang i altres de tipologia molt diversa que en l'argot jurídic reben el qualificatiu de crim.

NOTES

1. Aquestes qualitats pertanyen a les visites pastorals efectuades pels bisbes Ponç de Gualba i Ferrer d'Abella, directament o per mitjà de delegats. No tenen la mateixa frescor, ans una sequedat molt acusada, les visites efectuades per un delegat episcopal, especialment en ocasió de l'absència del prelat Ponç de Gualba del bisbat, perquè el redactat de l'acta d'inspecció s'atén a un esquema molt concís i burocràtic. A més dels llibres que guarden l'essència de les visites pastorals, la investigació ha trobat també dades importants en altres sèries del mateix Arxiu Diocesà de Barcelona, totes començades en un moment o altre del període objecte d'atenció en aquestes pàgines. Creiem oportú, doncs, fer avinent que a les pàgines següents abreguem la forma de citar els quatre fons diocesans que ens han fornint dades (ADB és l'abreviació del centre arxivístic diocesà). Seguim el següent criteri: visites pastorals = VP, volums de col·lacions = CO, registres d'ordenacions = RO i registres comuns = RC. Després de les inicials de cada sèrie posem el número del volum i, després d'una coma, el foli o folis on consta la notícia comentada, advertint per mitjà de *v* adjunta al número si es tracta del revers o cara del darrere del full. També, com a font secundària, hem tingut en compte el treball manuscrit d'Antoni Campillo, *Speculum decanatus vallensis*, escrit a mitjan segle XVIII, per a dades complementàries corresponents a dates d'abans o després del període estudiat en aquest treball, la primera meitat del segle XIV. Així mateix, ens plau evocar l'obra tan meritòria de Josep Maurí Serra *Història de la Garriga* (vol. I, Barcelona, 1949), que recull una part de les dades que exposem a continuació.
2. "Panoràmiques de Sant Esteve de Palautordera i de la rodalia al segle XIV", *Monografies del Montseny*, 18, Amics del Montseny 2003, pàg. 23-42.
3. "Panoràmiques...", pàg. 27.
4. Les tres parròquies de Sant Cristòfol de Monteugues, Sant Pau de Montmany i Sant Pere de Vallcàrcara, l'any 1957.
5. Aquest bisbat (que té un ric antecedent en el bisbat d'Ègara que actuà des de mitjan segle V fins a la invasió àrab dels inicis del VIII i que no va ser restituït en el curs de la reconquesta) ha estat creat, amb un territori molt més extens que no pas el de llavors, per la Santa Seu per decret de 15 de juny de 2004. De les parròquies situades al sector que estudiem aquí, inclou la de la Garriga.
6. En la concessió pòstuma del comte Miró a favor del bisbe i la seu de Barcelona se cita, entre els béns atorgats, l'església de Sant Esteve de la Garriga junt amb les esglésies que li estaven subjectes, sense enumerar-les. Vegeu Àngel FÀBREGA I GRAU, *Diplomatari de la Catedral de Barcelona: Documents dels anys 844-1000*, Barcelona 1995, núm. 89, pàg. 287, on publica el text sencer en la forma original. Vegeu també MAURÍ, *Història...*, pàg. 38-46.
7. El document enumera les esglésies de Sant Pere de Vallcàrcara, Sant Cristòfol de Monteugues, Sant Pau de Montmany i Sant Gervasi [de Can Nualart], com a "sufragànies" de la Garriga. Edició del text traduït al català a MAURÍ, *Història...*, pàg. 47-48.

8. El nom de Figueró és present en un document, com veurem més endavant, però també al treball de Campillo (*Speculum...*, pàg. 640) on parla del veïnat "del Figueró" dins el terme parroquial de Sant Pere de Vallcàrcara, indicant que en una visita pastoral del 1413 se cita la presència a l'esmentat veïnat d'una capella dedicada a Santa Anna i Sant Rafael, amb l'afegit interessant que hi havia instituït de temps un benefici eclesiàstic fundat per "Guillem Figueró". Per tant, sigui nom de lloc o sigui originàriament nom de persona, la casa i el temple d'igual nom són allò que ha "batejat" el conjunt de cases bastides allí, a frec del camí de Barcelona a Vic, en contínua marxa ascendent.

9. Sobre el conjunt d'aquesta temàtica, basada sobretot en la documentació de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, vegeu la nostra tesi doctoral ja publicada: *Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*, volum I, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona 2004, pàg. 175-273.

10. Per a la descripció dels registres episcopals de les sèries esmentades, vegeu la nostra tesi (*Vivir...*, p. 275-314). Sobre el mètode per designar cada una de les sèries documentals diocesanes, vegeu el que en diem a la nota 1.

11. Per vetllar les bones propietats de què la mitra hi disposava per concessió reial arran de la reconquesta de l'illa, amb intervenció directa del prelat barceloní Berenguer de Palou, que hi deixà la meitat d'un peu durant la lluita.

12. Frare dominic natural de les terres d'Urgell.

13. Es restringiren amb aquesta norma els abusos comesos en altres indrets d'Europa, quan acompanyaven al prelat deu o més persones eclesiàstiques, o bé allargaven l'estada per destinar uns jorns a la caça o a altres ocis.

14. VP vol. 1 bis, foli 86.

15. ADB, VP vol. 4, foli 63.

16. Normalment, en les actes, els cognoms (reductibles a indicatius familiars, d'oficis o de localitats o masos) solen anar precedits de la preposició "de" o de l'article "sa". Atès que la preposició va caure posteriorment en desús i modernament s'ha conservat només per designar una persona de la noblesa, no la posem per tal d'evitar confusions als lectors no habituats a la lectura de literatura medieval. L'article salat el deixem en la forma reportada en el document.

17. ADB, VP vol. 1 bis, foli 85.

18. ADB, VP vol. 2, foli 31v.

19. El cognom del quart no és prou clar en l'original (ADB, VP vol. 2, foli 89).

20. ADB, VP vol. 4, foli 61v.

21. ADB, VP vol. 1 bis, foli 86.

22. ADB, VP vol. 2, foli 31v.

23. ADB, VP vol. 4, foli 63. Adonem-nos de les modalitats una mica divergents adoptades en la transcripció de dos dels testimonis, amb relació al que es veu en l'apuntament anterior.

24. ADB, VP vol. 1 bis, foli 86v.

25. ADB, VP vol. 4, foli 62v.

26. ADB, CO vol. 8, foli 42v.
27. Anys a venir, el 1413, se li assenyalen tretze cases, encara que al cap de vuit anys la xifra es rebaixi a set (CAMPILLO, *Speculum...*, pàg. 643).
28. ADB, VP vol. 1 bis, foli 85-85v.
29. ADB, VP vol. 2, foli 89.
30. ADB, VP vol. 4, foli 61-62.
31. ADB, VP vol. 4, foli 63.
32. ADB, vol. 1 bis, foli 85v.
33. ADB, CO vol. 3, foli 13v.
34. ADB, VP vol. 1 bis, foli 85v.
35. ADB, VP vol. 1 bis, foli 85v.
36. ADB, VP vol. 2, foli 89.
37. ADB, VP vol. 4, foli 63. El seu estat (casada) es fa constar al foli 63v.
38. ADB, VP vol. 2, foli 32.
39. ADB, VP vol. 4, foli 63.
40. ADB, VP vol. 4, foli 62.
41. ADB, VP vol. 1 bis, foli 85v.
42. ADB, VP vol. 2, foli 89.
43. ADB, VP vol. 2, foli 89.
44. ADB, VP vol. 4, foli 62.
45. ADB, VP vol. 1 bis, foli 85v.
46. Portaveu dels parroquians per a la designació del monjo Guillem Ribes (ADB, CO vol. 1, foli 133v).
47. ADB, VP vol. 2, foli 32.
48. ADB, VP vol. 2, foli 89.
49. ADB, CO vol. 2, foli 18v.
50. ADB, CO vol. 3, foli 13v.
51. ADB, VP vol. 4, foli 62.
52. ADB, VP vol. 4, foli 62.
53. ADB, VP 1 bis, foli 86v.
54. ADB, VP vol. 4, foli 62v.
55. ADB, VP 1 bis, foli 89.
56. ADB, VP vol. 4, foli 62v.
57. ADB, VP vol. 1 bis, foli 85v.
58. ADB, CO vol. 7, foli 15v.
59. ADB, VP 1 bis, foli 85. Era propietària d'uns terrenys a la Garriga.
60. ADB, VP 1 bis, foli 85v.
61. ADB, VP 1 bis, foli 85v.
62. ADB, VP vol. 2, foli 89.
63. ADB, CO vol. 1, foli 2.
64. ADB, VP 1 bis, foli 85.
65. ADB, CO vol. 1, foli 78v.

66. Vegeu més endavant el paràgraf sobre els monjos.
67. ADB, VP 2, foli 31v.
68. ADB, VP 2, foli 89.
69. Vegeu les dades a la secció dels monjos, sota el nom d'Arbert Prat.
70. ADB, CO vol. 2, foli 122. Vegeu el context en el nomenament del monjo Arbert Prat.
71. ADB, CO vol. 5, foli 69.
72. ADB, VP vol. 4, foli 61v.
73. ADB, VP vol. 5, foli 26v.
74. Les dades d'aquest canvi consten en els documents ressenyats a la nota següent.
75. ADB, CO vol. 7, folis 61-62v.
76. ADB, CO vol. 8, foli 42v. Vegeu el que s'exposa en l'apartat dels monjos.
77. ADB, CO vol. 7, foli 62v.
78. ADB, CO vol. 1, foli 2.
79. El bisbe va confiar l'execució del document al seu antecessor Pere Canes, llavors ja rector de Monteugues. Així mateix, a continuació del text el secretari episcopal va anotar que el nou domer menor havia liquidat totes les despeses derivades de la redacció dels documents pertinents. He de fer avinent que el nom del clergue figura com Bernat a l'inici del document, però a l'interior es troba Berenguer, i aquesta és la forma vàlida per ser la que també es troba més endavant en un altre document. Naturalment, ell es compromet a rebre l'ordenació sacerdotal ben aviat (ADB, CO vol. 1, foli 2).
80. Vegeu la nota següent.
81. La realització del nomenament van fer-la efectiva el domer Arnau d'Àngel –citad així, com hem vist abans– i Jaume Comes, rector de Monteugues. A la cúria episcopal, el beneficiari va quedar a deure, de les despeses per la redacció de la documentació, sis sous amb el compromís de saldar-los dins el mateix any; cosa que va fer, car hi fou anotat: "ha pagat". Així mateix, s'hi fa constar que el document, denominat "lletra" en l'argot curial del temps, va ser lliurat a Barcelona a Guillem Fàbregues, evidentment l'encarregat de portar-lo a la Garriga (ADB, CO vol. 1, foli 41v).
82. ADB, VP vol. 2, foli 89.
83. Va signar amb l'assentiment la presentació de Bernat Sabater per al servei de monjo en l'esmentada data.
84. La unió de la mongia i l'altar de Santa Maria és constant en la documentació episcopal; per si això no bastés, el text de 1344 ho aclareix amb totes les lletres en dir que "l'altar de Santa Maria és annex a l'ofici de la mongia a l'església de la Garriga" (ADB, CO vol. 8, foli 42).
85. Dada continguda en el nomenament del seu successor. Vegeu la nota següent.
86. Era rector el conegut Arnau d'Angle, que fou l'encarregat de donar-li possessió. A la petició d'aquest i del veí s'adjuntava la llista amb els noms de tots els parroquians. Malauradament l'escrivà no va consignar el contingut del document en el registre episcopal i lamentem no poder conèixer la identitat dels veïns ni el seu nombre, perquè el document presentat està perdut. Sí que hi consta que Guillem va pagar les despeses de la redacció dels documents (ADB, CO vol. 1, foli 133v).

87. ADB, VP vol. 2, foli 89.
88. Dada extreta del nomenament del successor. Vegeu la nota següent.
89. Presentat pels representants amb el consell d'Arnau d'Angle, domer major, després que en un primer intent, el dilluns 17 de gener anterior, el vicari general refusés admetre'l perquè portava tan sols la voluntat de la majoria, i no de la totalitat dels parroquians. Va encomanar-se l'acompliment a Nicolau Comes, domer, fent constar que va pagar (ADB, CO vol. 2, folis 118v i 121v-122).
90. ADB, CO vol. 4, foli 3. En l'apartat d'aquesta capella s'exposa el contingut del document que el cita.
91. Dades extretes del nomenament del successor. Vegeu la nota següent.
92. ADB, CO vol. 8, folis 42-43.
93. ADB, VP vol. 1 bis, foli 85.
94. ADB, VP vol. 4, foli 61v
95. Vegeu MAURÍ, *Història...*, pàg. 23-35.
96. Consta el seu nom a la lletra executòria del seu successor. Vegeu la nota següent.
97. Li donarien possessió del benefici el "domer major" –única vegada que hem trobat anotada aquesta expressió, equivalent a rector a la Garriga– o el que el substituís. El beneficiat va pagar, per la lletra estesa a la cúria episcopal, tres sous (ADB, CO vol. 1, foli 9).
98. De la Garriga va anar a Vic per ocupar-se de la capella de Sant Jaume dels Malalts, Dades contingudes en el nomenament del successor. Vegeu la nota següent.
99. ADB, CO vol. 1, foli 78v.
100. Dades extretes del nomenament del seu successor. Vegeu la nota següent.
101. Va intervenir en la gestió el prevere Nicolau Comes, prou conegut a la Garriga, el qual va abonar cinc sous per la documentació des d'aleshores fins a Tots Sants, com s'havia compromès. Aquest Berenguer provenia del benefici de l'altar de Sant Jaume a l'església de Santa Maria del Mar, del qual era patró el ciutadà barceloní i gran comerciant Francesc Grony. Pel que es pot deduir, els Comes provenien de Sant Feliu de Terrassola, al Bages (ADB, CO vol. 4, foli 3).
102. Dades extretes del nomenament del seu successor. Vegeu la nota següent.
103. L'obtentor va donar-se manya a tenir a punt el text redactat a Montpeller el dia 10 anterior, utilitzant sens dubte el correu especial efectuat amb cavalleries (ADB, CO vol. 5, foli 69).
104. Copiat a continuació dels anteriors (ADB, CO vol. 5, foli 69v).
105. Al benefici de Sant Joan a l'església parroquial. La documentació conservada permet seguir els principals passos administratius des de la idea inicial a la concreció final. Aquestes dades s'especifiquen en la nota sobre el seu successor. Vegeu la nota següent.
106. El dossier consta de sis actes principals datats tots el mateix dia: acord de permuta entre els dos clergues; acceptació; resignació dels beneficis ocupats; assignació a Ribes i delegació d'acompliment confiat a Guillem Frugell, vicari perpetu de Vilafranca, i Bernat Vallmoll, beneficiat de la mateixa església; assignació a Baró i delegació d'acompliment, i permís a Ribes per acumular dos beneficis (ADB, CO vol. 5, folis 81v-83).

107. Visita pastoral de 17 de desembre (ADB, VP vol. 4, foli 63).
108. Dades consignades en el nomenament del successor. Vegeu la nota següent. Va presentar-lo al bisbe l'abat Pere de Sant Llorenç de Munt.
109. Els fulls on es guarda el document pateixen un deteriorament que no en permet una lectura completa. Tanmateix no es registraren altres providències comunes en els nomenaments (ADB, CO vol. 6, foli 45).
110. MAURÍ, *Història...*, pàg. 49-50. El document de 1327, que comentem al cos de l'estudi, es refereix a l'indret de la capella de Sant Joan com "barri de la casa de Torruella" (ADB, CO vol. 3, foli 13v).
111. MAURÍ, *Història...*, pàg. 59.
112. El document és truncat a mig redactat perquè s'ha perdut el full següent, on s'acabava el text en la part que contenia la data. El full que avui dia es troba a continuació hi va ser enganxat amb cola en temps antic. La data és una aproximació, facilitada pel document anterior, datat a 2 de les nones de març de 1326, que en el sistema actual equival a 6 de març de 1327.
113. És citat en la visita pastoral de 17 de desembre de 1336 (ADB, VP vol. 4, foli 63v).
114. ADB, VP vol. 1 bis, foli 85.
115. ADB, OR vol. 1, foli 72v.
116. ADB, OR vol. 1, foli 75v.
117. ADB, OR vol. 2, foli 30v.
118. ADB, OR vol. 2, foli 54.
119. ADB, OR vol. 2, foli 125v.
120. ADB, OR vol. 2, foli 138.
121. ADB, CO vol. 2, foli 24. L'ordenació sacerdotal va tenir lloc el dissabte de Pasqua, el 27 de març de 1339, a la catedral de Barcelona per part del diòcesà, també en aquest apuntament sense cap altra referència personal que els noms (ADB, OR) d'aquell dia.
122. La identificació no és fefaent perquè no figura al registre cap altra indicació que el nom; té a favor el cognom en plural, que li era el propi (ADB, OR vol. 2, foli 53).
123. Hi és registrat com de la Garriga, tot i que el cognom està en singular (ADB, OR vol. 2, foli 58).
124. ADB, OR vol. 2, foli 41.
125. Arxiu de la Catedral de Barcelona (=ACB), Pergamí 1-6-3397.
126. ADB, CO vol. 5, foli 3v-4.
127. ADB, CO vol. 6, foli 1.
128. ADB, RC vol. 11, foli 8v.
129. El segle XVIII, si no abans, la situació era la mateixa però amb els papers canviats: Sant Pere era la principal i Sant Cristòfol la secundària amb la consideració jurídica de sufragània (CAMPILLO, *Speculum...*, pàg. 637). Aquest mateix historiador, a la mateixa pàgina, addueix que aquesta parròquia ja la troba esmentada el 1205 en una donació de béns manada fer per Guillem de Centelles, consistent en una quartera de forment bestreta d'un lloc situat a prop de l'església de Sant Pere de Vallcàrcara.

130. Dades extretes del document de nomenament del seu successor. Vegeu la nota següent.
131. ADB, CO vol. 1, foli 2.
132. ADB, CO vol. 1, foli 16v.
133. L'acompliment va ser encomanat a Guillem de Roses, que servia a la parroquial de la Garriga (ADB, CO vol. 1, foli 16v-17).
134. Dades extretes del document de nomenament del seu successor. Vegeu la nota següent.
135. ADB, VP vol. 1 bis, foli 86v.
136. ADB, VP vol. 2, foli 32.
137. ADB, VP vol. 2, foli 89.
138. Consta la dada en el document de nomenament del seu successor. Vegeu la nota següent.
139. No consta el nom de cap dels dos executors (ADB, CO vol. 5, foli 4-4v).
140. ADB, VP vol. 4, foli 62v.
141. Dades extretes del nomenament del successor. Vegeu la nota següent.
142. El text és partit a causa de la pèrdua de consistència del paper, que s'esmicola amb el simple contacte; és de témer que un ús no prou acurat del volum en faci perdre el fragment després. En aquest text es repeteix l'observació que les dues parròquies "acostumen a ser governades per un rector" (ADB, CO vol. 6, foli 91).
143. Dades extretes del nomenament del successor. Vegeu la nota següent.
144. L'acompliment del text va ser encomanat a Guillem Roses, servidor de l'església de Garrigues (Sant Cugat ses Garrigues, potser), que ja hem trobat fent un servei similar (ADB, CO vol. 1, foli 16v).
145. ADB, VP vol. 1 bis, foli 86.
146. Escrit "Pere çes Canes" (ADB, VP vol. 2, foli 31v).
147. Dada extreta del nomenament del successor. Vegeu la nota següent.
148. Santa Maria de Cornet és una parròquia situada a la comarca de Bages, als verals de Sallent. Tota la documentació relativa a la permuta i el nomenament subsegüent va realitzar-se davant del bisbe de Vic, Galzeran, i el vicari general i canonge barceloní Geral d'Orri, presents a la casa que el bisbe osonenc posseïa a Barcelona, amb inclusió de la còpia del document acreditatiu del citat abat, datat a Castellterçol el 24 de gener anterior, és a dir, només quatre dies abans, la qual cosa vol dir que la documentació havia circulat ràpidament entre el poble i la ciutat (ADB, CO vol. 5, foli 108-108v).
149. ADB, RC vol. 9, foli 63.
150. Dades extretes del nomenament del successor. Vegeu la nota següent.
151. ADB, CO vol. 7, foli 29v-30v.
152. ADB, CO vol. 4, foli 30v.
153. Dades extretes del nomenament del successor. En la documentació d'aquells anys el sobrenom de la parròquia molt sovint és escrit "Falgars". Vegeu la nota següent.

154. ADB, CO vol. 7, folis 65v-66v.
155. ACB, pergami 1-6-2483.
156. ADB, VP vol. 1 bis, foli 48v.
157. ADB, OR vol. 1, foli 32v.
158. ADB, CO vol. 7, foli 15v-16.
159. ADB, VP vol. 1 bis, foli 85v.
160. ADB, VP vol. 4, foli 62.
161. ADB, VP vol. 4, foli 61v.
162. ADB, VP vol. 4, foli 62.
163. ADB, VP vol. 4, folis 61v i 62.
164. ADB, VP vol. 1 bis, foli 85v. Bertran de Mont-rodon, procedent d'un noble casal homònim llavors al terme de Taradell, era domer major de Caldes de Montbui, almenys des l'any 1305 (ADB, RC vol. 1, foli 37, un document només iniciat, entre altres d'aquell any). Va rebre el nomenament de degà del Vallès el 31 d'agost de 1308, en substitució de Simó de Llinars (ADB, RC vol. 1, foli 93). Va morir l'any 1342, exercint fins al darrer moment el càrrec de degà del Vallès, i es va nomenar com a successor seu en el càrrec Bernat Pujol, clergue, savi en dret, per rescripte episcopal el 23 d'agost de 1342 (ADB, RC vol. 10, foli 142-142v); així doncs, va servir gairebé 38 anys la mateixa alta comesa diocesana.
165. ADB, CO vol. 6 foli 40v-41.